

Anna Bebel

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: anna.bebel@ue.wroc.pl

ROLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W TWORZENIU I REALIZACJI KARTY DUŻYCH RODZIN

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS IN THE CREATION, OPERATION AND DEVELOPMENT OF LARGE FAMILY CARD IN POLAND

DOI: 10.15611/pn.2016.458.04

Streszczenie: Celem artykułu było wskazanie funkcji, jakie pełnią i mogą pełnić organizacje pozarządowe w zakresie instrumentu wspierania rodzin wielodzietnych, zwanego Kartą Dużych Rodzin (KDR). Szczególna uwaga została poświęcona Związkowi Dużych Rodzin „Trzy Plus” (ZDR3+), aktywnie uczestniczącemu w powstawaniu kart w kolejnych miastach w Polsce oraz tworzeniu ogólnopolskiej KDR. Artykuł prezentuje wyniki badań prowadzonych na gruncie zarówno empirycznym, jak i teoretycznym. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Słowa kluczowe: Karta Dużych Rodzin, rodziny wielodzietne, organizacje pozarządowe.

Summary: The aim of the paper is to identify the function that non-governmental organisations play and can play in supporting families with many children by using the Large Families Card (LFC) as an instrument. Particular attention is paid to the Association of Large Families ‘Three Plus’ (ALF3+) that is currently actively participating in creating cards in other cities of Poland and in the creation of the National Large Family Card.

Keywords: Large Family Card, large families, non-governmental organisation.

1. Wstęp

Wśród rodzin wielodzietnych w Polsce zauważa się pozytywną tendencję do coraz większego samoorganizowania się. Organizacją pozarządową o zasięgu ogólnopolskim, zrzeszającą wielodzietne rodziny, jest przede wszystkim Związek Dużych Rodzin „Trzy Plus”. Stowarzyszenie to gromadzi rodziny wielodzietne, a wyłaniając

ich reprezentantów, walczy o dobry wizerunek w kraju rodzin wielodzietnych, lepsze warunki życia i rozwoju rodzin – m.in. poprzez wprowadzanie prorodzinnych rozwiązań przez władze publiczne¹. Niektóre organizacje odgrywają istotną rolę w zakresie wspierania tworzenia Karty Dużej Rodziny (KDR) i realizacji założeń tego programu. Jest to, spotykany w Europie od wielu lat², instrument wspierania rodzin wielodzietnych (mających na utrzymaniu co najmniej troje dzieci). W Polsce KDR funkcjonuje jako programy gminne (miejskie i wiejskie), kilka programów powiatowych i jeden wojewódzki. Powstaje także karta ogólnopolska.

Programy są zróżnicowane pomiędzy miastami – pod względem oferty, rodzajów przyznawanych ulg, a także sposobu realizacji i ewaluacji. W wielu miastach organizacje pozarządowe są ważnym partnerem programu. Celem artykułu było określenie roli organizacji pozarządowych w zakresie tworzenia, realizowania i rozwijania programów Karty Dużej Rodziny. Wskazane zostały główne organizacje wspierające karty w wybranych miastach w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Związku Dużych Rodzin „Trzy Plus” (ZDR 3+) – jako organizacji o najszerszym zakresie działania na rzecz tworzenia nowych i rozwijania istniejących KDR. Przedstawione zostały podstawowe modele współpracy samorządów z organizacjami *non profit* w omawianym zakresie.

W pracy zastosowana została metoda przeglądowa, porównawcza i indywidualnych przypadków, a źródło danych stanowiły wyniki ankiet i zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) przeprowadzonych wśród rodzin mających Kartę Dużej Rodziny, wywiady z realizatorami programów, akty prawne (statuty) organizacji wspierających KDR, strony internetowe organizacji, a także wywiady i spotkania przeprowadzone z zarządem i członkami Związku Dużych Rodzin „Trzy Plus”. Badanie ankietowe przeprowadzone zostało w okresie od grudnia 2013 r. do lutego 2014 roku na grupie ponad 1900 respondentów wybranych spośród beneficjentów Karty Dużej Rodziny w wybranych miastach. Rozszerzeniem badania ilościowego były zogniskowane wywiady grupowe (FGI) z posiadaczami KDR z wybranych miast. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2012/05/N/HS4/00219.

2. Rola organizacji pozarządowych we wspieraniu działań samorządów

Organizacje pozarządowe zaliczane są do trzeciego sektora aktywności społeczno-gospodarczej w państwie, obok sektora państwowego i prywatnego. Są one także nazywane organizacjami *non profit*, co akcentuje brak nastawienia na zysk i wo-

¹ <http://www.3plus.pl> [dostęp: 14.04.2014r.].

² Po raz pierwszy wprowadzony we Francji <http://www.dossierfamilial.com/famille/droit-demarche/les-avantages-de-la-carte-famille-nombreuse,1175> [dostęp: 24.04.2014].

luntarystyczny charakter takich podmiotów³. Dodatek „pozarządowe” natomiast wskazuje na brak powiązań tego sektora z sektorem państwowym i niezależność w stosunku do rządu.

Współpraca organizacji *non profit* z samorządami może mieć charakter finansowy lub pozafinansowy. Do pierwszej grupy zaliczyć można przede wszystkim⁴: zlecenie zadań publicznych, inicjatywy lokalne, umowy partnerstwa, pożyczki, do drugiej zaś⁵: wzajemne informowanie o planowanych działaniach, konsultacje oraz tworzenie wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym. Oprócz wymienionych wyżej spotkać można także inne formy współpracy, m.in.⁶: udostępnienie organizacji zaplecza lokalowo-technicznego, realizację wspólnych przedsięwzięć (np. konferencji, szkoleń), pomoc merytoryczną dla organizacji (np. w zakresie pozyskiwania środków z UE), kształtowanie przez samorząd pozytywnego wizerunku organizacji.

Aby współpraca układała się pomyślnie, potrzeba jednak należytego zaangażowania obu stron. Polska nadal charakteryzuje się dość słabą aktywnością społeczną oraz brakiem współdziałania i współpracy. Pasywne postawy mieszkańców i niechęć do organizowania się⁷ stanowią istotną barierę udanej współpracy w rozwiązywaniu lokalnych problemów. Także po stronie samorządów może pojawiać się obojętność i brak zrozumienia dla idei takiej formy współpracy. Dodatkowo bardzo często podnoszony jest zarzut uznaniowości samorządów w rozdzielaniu środków na działania publiczne i pomiędzy organizacjami⁸.

3. Charakterystyka udziału organizacji we wspieraniu KDR

Karta Dużej Rodziny jest w Polsce stosunkowo nową propozycją wspierania rodzin wielodzietnych. Ideą programu jest kreowanie pozytywnego wizerunku rodzin wielodzietnych oraz poprawa warunków ich życia, m.in. poprzez zwiększenie dostępności dla nich oferty kulturalnej, rozrywkowej i sportowej. Program adresowany jest do wszystkich rodzin wielodzietnych⁹ i polega na wydawaniu kart uprawniających do znacznych ulg lub bezpłatnego wstępu do obiektów kultury, rozrywki oraz sportu,

³ O. Janikowska, *Spoleczeństwo obywatelskie a rozwój lokalny*, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej. Acta Universitatis Masuriensis, Olecko 2009, s. 78.

⁴ A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz, *Współpraca administracji samorządowej z organizacjami pozarządowymi jako forma współdziałania jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami niepublicznymi*, [w:] B. Dolnicki (red.), *Formy współdziałania jednostek samorządu terytorialnego*, Wyd. Wolters Kluwer Polska Warszawa 2012, s. 47.

⁵ Tamże, s. 43.

⁶ Tamże, s. 48.

⁷ T. Zbyrad, *Samooorganizacja obywatelska jako sposób realizacji celów polityki społecznej*, [w:] E. Baławajder (red.), *Spoleczeństwo obywatelskie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 191-194.

⁸ Za: E. Leś, *Organizacje non profit w nowej polityce społecznej w Polsce na tle europejskim*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013, s. 152.

⁹ Z danej miejscowości (lub powiatu, województwa).

a także m.in. do bezpłatnych przejazdów środkami komunikacji miejskiej. Pierwszy tego typu program w Polsce powstał we Wrocławiu w roku 2005, a kolejne m.in. w: Tychach, Sandomierzu, Grodzisku Mazowieckim (2009) oraz Gdańsku, Bytomiu, Bielsku-Białej, Garwolinie, Łowiczu i Żorach (2010), a w roku 2011 także w Katowicach, Zabrze, Świętochłowicach, Żabiej Woli, Płońsku i Raciborzu. Od roku 2012 nastąpiła eksplozja programów, a ich liczba przekracza obecnie 200. Znaczny wkład w kształt programów w wielu polskich miastach miały organizacje pozarządowe. Można było jednak spotkać także programy, które pomimo braku zaangażowania takich podmiotów funkcjonowały bardzo sprawnie i cieszyły się dobrą opinią wśród ich uczestników.

Najczęściej spotykanymi formami współpracy pomiędzy samorządami realizującymi KDR a organizacjami *non profit* były niewątpliwie rozwiązania wprowadzone i propagowane przez Związek Dużych Rodzin „Trzy Plus” (ZDR 3+). Polegały one na nawiązaniu dialogu pomiędzy członkami ZDR 3+ z danej miejscowości a tamtejszymi władzami samorządowymi i zgłoszeniu propozycji uruchomienia programu KDR. Organizacja wspierała proces tworzenia projektu programu, jego realizacji, a czasem także kontroli. Brała także aktywny udział w pozyskiwaniu partnerów prywatnych oferujących zniżki i rabaty w swoich firmach. Charakter i zakres współpracy zależał przede wszystkim od stopnia zaangażowania działaczy związku z danego regionu oraz od przychylności władz samorządowych. W Gdańsku widoczne było silne zaangażowanie organizacji¹⁰ i współpraca samorządu z organizacjami społecznymi – także w zakresie uruchamiania i realizowania programu KDR. Związek Dużych Rodzin aktywnie współtworzył program, zgłaszając nowe pomysły i proponując sposoby rozwoju programu, a także pozyskując partnerów prywatnych gotowych zaoferować swoje produkty i usługi w ramach programu, po niższych cenach.

Oprócz przypadków współpracy układającej się pomyślnie¹¹, spotkać można było także samorządy niezbyt przychylne organizacji i pomysłowi stworzenia karty¹² oraz takie, gdzie współpraca była utrudniona z powodu zbyt małego zaangażowania lub zbyt małej liczebności działaczy związku. Przykładem mógł być chociażby program wrocławski, przy którym współpraca z organizacją pozarządową (ZDR3+) rozpoczęła się stosunkowo późno¹³, głównie za sprawą niskiej aktywności obywatelskiej wrocławskich rodzin wielodzietnych. Z kilku tysięcy takich rodzin tylko minimalna liczba była zrzeszona w organizacji i aktywnie zabiegała o rozwój programu. Miejscem wymiany poglądów i pomysłów odnośnie do Karty Dużych Rodzin była Grupa dialogu społecznego ds. rodziny, ale efekty jej działania nie były jak do tej

¹⁰ P. Swianniewicz, *Partycypacja społeczna w realizacji polityk miejskich*, [w:] M. Stec, M. Mańczyński (red.), *Partycypacja obywateli i podmiotów obywatelskich w podejmowaniu rozstrzygnięć publicznych na poziomie lokalnym*, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 49-51.

¹¹ Jak np. w Grodzisku Mazowieckim, Gdańsku, czy Lublinie.

¹² Np. w Makowie Podhalańskim, źródło: http://www.beskidzka24.pl/artukul,aby_zylo_sie_lepiej,17722.html [dostęp: 22.05.2014 r.].

¹³ Program funkcjonuje od roku 2005, zaś rozmowy z ZDR3+ rozpoczęły się w roku 2013.

pory spektakularne i trwałe¹⁴. O sile organizacji decydują bowiem w znacznej mierze jej członkowie – jeśli potrafią się zjednoczyć, jest ich dużo, wówczas mają większą siłę przebicia (jak np. w Gdańsku), niż gdy jest ich niewiele (jak np. we Wrocławiu).

Spotkać można było także inne rodzaje współpracy pomiędzy samorządami a organizacjami *non profit* w zakresie KDR. W Poznaniu w realizację programu¹⁵, oprócz ZDR 3+, zaangażowana była także organizacja „Głos dla Życia”, rozwijająca program o m.in. „Poznański tydzień rodziny” czy „Patronat nad rodziną”¹⁶. Ponadto w Poznaniu stworzono Radę Rodziny Dużej i powołano pełnomocnika prezydenta miasta Poznania ds. rodzin wielodzietnych. Organizacje pozarządowe zaliczono do grupy podmiotów realizujących program Karty Dużej Rodziny, choć za obsługę programu odpowiadał urząd miasta. Władze wspierały organizacje na różnych płaszczynach, budując pozytywny obraz Poznania jako miasta przychylnego aktywności obywatelskiej i charakteryzującego się partnerską współpracą z organizacjami¹⁷.

Jeszcze inne rozwiązanie zostało przyjęte w Toruniu, gdzie organizacja pozarządowa została operatorem programu. Wyłoniona w ramach konkursu fundacja „Nadzieja dla Rodzin” zajmowała się całościową obsługą programu. Toruń był jak do tej pory jedynym miastem stosującym takie rozwiązanie, a ponieważ sprawdziło się ono w pierwszym roku funkcjonowania karty podpisano kolejną umowę¹⁸, obowiązującą do końca roku 2016. Rozwiązanie takie wydaje się korzystne z punktu widzenia rodzin wielodzietnych, gdyż organizacje specjalizujące się we wspieraniu rodzin zwykle lepiej znają specyfikę i problemy rodzin (w tym rodzin wielodzietnych) i przygotowana przez nich oferta jest bardziej adekwatna do rzeczywistych potrzeb. Dlatego też przejście obsługi programu było rozważane także przez niektóre oddziały ZDR3+.

W Katowicach natomiast program powstał dzięki oddolnej inicjatywie mieszkańców¹⁹. Pomysłodawcą i głównym organizatorem zbierania podpisów było Stowarzyszenie Aktywności Obywatelskiej „Bona Fides”. Program „Nas troje i więcej”²⁰ został uruchomiony w roku 2011 pod auspicjami urzędu miejskiego. Ze względu na skargi składane przez beneficjentów programu (na temat jego niedociągnięć) jeszcze w tym samym roku „Bona Fides” dokonała jego kontroli i opracowała raport²¹. Po

¹⁴ Np. zdobycie okresowych zniżek na basen (na okres ferii zimowych), organizacja warsztatów (także w okresie ferii).

¹⁵ Funkcjonującego od marca 2013 r.

¹⁶ Zobacz: <http://glosdlazycia.pl/dzialalnosc/> [dostęp: 28.05.2014 r.].

¹⁷ P. Swianniewicz, wyd. cyt., s. 44, 46.

¹⁸ Oferta Fundacji „Nadzieja dla Rodzin” była jedyną ofertą spełniającą wymogi konkursu; por. <http://www.torun.pl/pl/zdrowie/wspieramy-duze-rodziny> [dostęp: 2.06.2014 r.].

¹⁹ Zob. Uchwała nr LI/1064/09 Rady Miasta Katowice z dnia 21 grudnia 2009 r. w sprawie zasad i trybu inicjatywy uchwałodawczej przysługującej mieszkańcom miasta Katowice bip.um.katowice.pl/dokumenty/2009/12/30/1262160670.pdf [dostęp: 21.05.2014 r.].

²⁰ Nazwa katowickiego programu KDR.

²¹ W raporcie tym można przeczytać m.in., iż już sama informacja o planowanej kontroli podziałała bardzo motywująco na realizatorów programu i w ciągu kilku dni dokonali oni wielu poprawek

przeprowadzonej kontroli organizacja wycofała się z dalszej „współpracy” i podjęła się realizacji kolejnych projektów, niezwiązanych z KDR.

W wielu miastach w realizacji programu nie uczestniczyła żadna organizacja (np. w Tychach, Bielsku-Białej, Bytomiu). Jakość programu i jego ocena zależały wówczas przede wszystkim od zaangażowania władz i osób koordynujących takie programy w ich realizację i rozwój. Spotkać można było zarówno programy cieszące się dobrą opinią (Bielsko-Biała), jak i takie, gdzie brak współpracy przekłada się na mierne efekty (np. Świętochłowice, Bytom). Niska ocena programu przez jego uczestników była często związana z niską jakością obsługi i brakiem zrozumienia potrzeb rodzin wielodzietnych. Oprócz programów, których nie wspierały organizacje pozarządowe, były także miasta, gdzie pomimo dużego zaangażowania organizacji (ZDR3+) władze pozostawały nieprzychylnie stworzeniu programu i wspieraniu rodzin wielodzietnych (np. w Makowie Podhalańskim²²). Tu sytuacja wydaje się znacznie trudniejsza, gdyż wzrasta poczucie bezsilności mieszkańców i poczucie braku wpływu na losy swojego otoczenia.

4. Modele współpracy i ocena efektów

Na podstawie powyższych obserwacji można skonstruować trzy podstawowe modele współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi a samorządami w zakresie tworzenia, realizacji i rozwoju Karty Dużej Rodziny: organizacje inicjujące, wspierające i realizujące.

Organizacje inicjujące mają charakter interwencyjny, a ich współpraca ogranicza się wyłącznie do wsparcia procesu tworzenia programu. Najczęściej wspierają one różne oddolne inicjatywy o różnorodnej tematyce. Mogą także uczestniczyć w kontroli realizacji zainicjowanych przedsięwzięć bądź podejmować inne rodzaje interwencji w sytuacji pojawienia się nieprawidłowości. Ideą funkcjonowania takich organizacji nie jest reprezentowanie określonej grupy mieszkańców, ale wspieranie i pobudzanie aktywności obywatelskiej jak największej liczby mieszkańców.

Organizacje wspierające uczestniczą najczęściej w całym procesie tworzenia i rozwoju programu (lub rzadziej włączają się w jego realizację w późniejszym okresie²³), ich rola zaś polega na wspieraniu osób odpowiedzialnych za realizację programu i doradzaniu im. Współpraca taka ma charakter najczęściej stały i nie ogranicza się wyłącznie do zarządzania programem w danym mieście²⁴. W przypadku współpracy pomiędzy przychylnymi samorządami i dobrze zarządzanymi organizacjami

i ulepszeń w funkcjonowaniu strony internetowej i samego programu, źródło: <http://bonafides.pl/publikacje/raport-z-funkcjonowania-programu-nas-troje-i-wiecej-w-katowicach/>, dostęp: 2.06.2014 r.

²² http://www.beskidzka24.pl/artukul,aby_zylo_sie_lepiej,17722.html; http://www.beskidzka24.pl/sucha_beskidzka/artukul,rodziny_lacza_sily,12042.html [dostęp: 22.05.2014 r.].

²³ Jak np. we Wrocławiu.

²⁴ Organizacja wsparcia w tworzeniu programów przez kolejne samorzady, organizacja konferencji celem wymiany doświadczeń itp.

może dojść do stworzenia zespołu stawiającego sobie wyższe cele niż tylko rozwój programu w danym mieście²⁵. Wówczas efekty takiej współpracy sięgają znacznie dalej, a dany samorząd i organizacja stają się rozpoznawalne na danym terenie (lub nawet w skali całego kraju). Współpraca przy tworzeniu i rozwoju programu polega na wymianie doświadczeń i dostarczania nowych pomysłów realizatorom, a także samodzielnym pozyskiwaniu partnerów programu przez działaczy organizacji. Wszelkie jednak propozycje organizacji wymagają akceptacji ze strony osób odpowiedzialnych za program. Samodzielność organizacji w rozwijaniu programu jest więc nieznacząca, a skutki jej działań w znacznej mierze zależą od dobrej woli samorządu. Jeśli dodamy do tego fakt nieodpłatnej działalności członków organizacji pojawia się duże zagrożenie szybkim „wypaleniem się” i zniechęceniem działaczy – zwłaszcza w sytuacji znacznego oporu i małej przychylności władz oraz braku zamierzonych efektów. Niemniej jednak taka forma współpracy charakteryzuje się znaczną kreatywnością i poszukiwaniem nowych rozwiązań, choćby ze względu na konieczność regularnych spotkań i prowadzenia licznych negocjacji (pomiędzy partnerami oraz z innymi podmiotami). Czerpanie z doświadczeń innych programów umożliwia stałe doskonalenie programu i jego uatrakcyjnianie, tak aby uzyskać poparcie samorządu. Współpraca taka charakteryzuje się znaczną otwartością na współdziałanie także z innymi podmiotami (np. organizacjami) i niekonkurencyjnym charakterem takiej współpracy.

Organizacje realizujące wyłonione zostają w drodze konkursu do prowadzenia i zarządzania programem. Muszą zatem dysponować odpowiednim zapleczem i doświadczeniem w zakresie wspierania rodzin i realizacji tego typu działań. Spoczywa zatem na nich największa odpowiedzialność, ale też mają one także największą możliwość działania. Z efektów swojej pracy są rozliczane zarówno przez rodziny (będące uczestnikami programów), jak i przez władze (zlecające im zarządzanie programem). Skuteczne działanie jest niezbędnym warunkiem uzyskania zlecenia na kolejne lata. Organizacje takie charakteryzują się dużym zaangażowaniem członków (co jest charakterystyczne dla większości trwałych organizacji) i koncentracją głównie na danym programie (ograniczona współpraca z innymi organizacjami). Z realizacji tego programu są bowiem rozliczane. Za swoją pracę otrzymują wynagrodzenie, mają zatem względną stabilność finansową, ale także mniejszą skłonność do podejmowania ryzykownych decyzji. Tabela 1 przedstawia najważniejsze informacje na temat scharakteryzowanych modeli. Oceny programów dokonano, wykorzystując wyniki ankiet przeprowadzonych wśród rodzin z wybranych miast realizujących KDR.

²⁵ Przykładem jest chociażby zespół, który opracował poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego: *Jak wprowadzić Kartę Dużej Rodziny? Poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013.

Tabela 1. Modele współpracy organizacji pozarządowych i samorządów w zakresie realizowania KDR

Model	Realizujący	Wspierający	Inicjujący	Brak współpracy
1	2	3	4	5
Organizacje	Fundacja Nadzieja dla Rodzin	Związek Dużych Rodzin 3+ Głos dla Życia	Bona Fides	–
Przykład miasta	Toruń	Grodzisk Mazowiecki, Gdańsk, Lublin, Wrocław	Katowice	Bielsko-Biała Bytom Tychy
Charakter współpracy	Organizacja realizuje program: wydaje karty, zbiera dane uczestników, pozyskuje partnerów do programu, przygotowuje raporty, tworzy i administruje stronę programu	– współpraca z samorządem w zakresie oferty, pozyskiwania partnerów do współpracy (np. firm prywatnych) – propagowanie tworzenia karty przez kolejne samorzady. – wspólna organizacja konferencji	– inicjatywa obywatelska w sprawie utworzenia karty – kontrola realizacji – charakter interwencyjny	–
Ocena programu	Brak danych	Grodzisk: 4,3 Gdańsk: 4,4 Wrocław*: 3,7	Katowice: 3,7	Bielsko-B.:4,1 Bytom: 3,4 Tychy: 3,7
Zalety	– dochodowość, – realny wpływ na kształt programu, – włożony wkład wprost przekłada się na efekty działań, – kontrola nad realizacją i rozliczanie programu (umowy 2-3-letnie)	– otwartość na współpracę (niekonkurencyjny charakter) – kreatywność (częste spotkania, wymiana doświadczeń, konieczność przedstawienia atrakcyjnej propozycji) – wyrażenie stanowiska rodzin wielodzietnych	– zwiększenie aktywności obywatelskiej i wrażliwości społeczeństwa (nie tylko rodzin wielodzietnych) – uruchomienie programu i jego kontrola	– sprawne zarządzanie (nie ma konieczności godzenia różnych grup interesów) – nie wymaga zaangażowania ze strony rodzin wielodzietnych
Wady	– chęć przetrwania (wygrania kolejnego)	– brak wynagrodzenia dla działaczy	– budowanie negatywnego wizerunku	– nierozwojowość programu,

Tabela 1, cd.

1	2	3	4	5
	konkursu) silniejsza niż chęć dynamicznego rozwoju programu (niechęć do podejmowania kontrowersyjnych decyzji) – wyłącznie lokalny charakter działalności – zagrożenie brakiem ciągłości operatora programu (jeśli kolejny konkurs wygra inna organizacja)	organizacji – zagrożenie zniechęceniem – niski wpływ na efekty – zależnie od przychylności osób decyzyjnych – wymaga dużego zaangażowania rodzin wielodzietnych i ich znacznej solidarności	władz jako podmiotu, który ciągle trzeba kontrolować – wpływ na negatywną opinię o samym programie – brak trwałości współpracy	– niechęć pracowników wpływa negatywnie na ocenę programu – brak odniesienia do rzeczywistych potrzeb rodzin – nieadekwatność – brak partycypacji – roszczeniowy stosunek beneficjentów (jako biorców pomocy)

* Współpraca z ZDR 3+ dopiero się rozpoczęła.

Źródło: opracowanie własne.

Najlepsze wyniki w badaniu ankietowym osiągnęły programy z aktywnym (i trwałym) udziałem organizacji. Wyjątek stanowi Wrocław, gdzie współpraca dopiero się rozpoczęła i jeszcze nie widać jej efektów (ponadto organizacja ma bardzo mało członków, co świadczy o małym zaangażowaniu samych rodzin). Brakuje danych na temat programów m.in. w Toruniu, Poznaniu i w Lublinie (nie były objęte badaniem), gdzie można spodziewać się interesujących wyników. Przede wszystkim należałoby poszerzyć badania o program w Toruniu, gdzie pojawia się zupełnie nowe i unikatowe rozwiązanie (organizacja pozarządowa jest operatorem programu). Wyniki takie, atrakcyjne także dla władz samorządu, wskazałyby, czy wybrany model rzeczywiście przynosi zamierzone efekty. Próba włączenia programu toruńskiego do badań nie powiodła się z powodu braku zainteresowania i chęci współpracy ze strony organizacji²⁶, co sugerować może albo nadmiar obowiązków, albo zupełną koncentrację na już realizowanych działaniach.

Wysokie oceny programów w Gdańsku i Grodzisku Mazowieckim dowodzą, iż chęć współpracy (u obu partnerów) przekłada się na jakość programu i jego późniejszą ocenę. W Katowicach natomiast uruchomienie programu przy braku entuzjazmu

²⁶ Choć program w Toruniu nie był przedmiotem powadzonych badań, badacze wystosowali zaproszenie do udziału w badaniu ankietowym dostępnym *on-line*. Organizacja jednak nie odpowiedziała na zaproszenie i nie rozpowszechniła informacji o ankiecie wśród rodzin uczestniczących w programie.

ze strony władz wzbudza w jego uczestnikach postawę nieufności i rozczarowania zaproponowaną ofertą. Jednocześnie brak dialogu i szukania porozumienia nie daje szans na szybką poprawę sytuacji i wpływa na dość niskie oceny programu przez jego uczestników. We wszystkich programach, gdzie nie ma współpracy z organizacjami, rodziny wielodzietne odczuwają brak zrozumienia i wpływu na program i jego ofertę. Nawet w Bielsku-Białej, gdzie program został oceniony dość wysoko, uczestnicy FGI oświadczyli, że mają wrażenie, iż program zatrzymał się w miejscu, przepływ informacji zaś jest bardzo słaby.

5. Wnioski końcowe

Programy Karty Dużej Rodziny mogą korzystać z różnorodnego wsparcia organizacji pozarządowych. Efekty współpracy pomiędzy samorządami a organizacjami zależą jednak w głównej mierze od przychylności samorządu i zaangażowania samych rodzin. Spotkać można zarówno przykłady bardzo udanej i owocnej współpracy, przekładającej się na wysokie oceny danego programu, jak i programy, w których współpraca napotyka różnego rodzaju problemy (od strony samorządu lub samej organizacji). Wówczas program taki, jeśli powstanie, nie spełnia oczekiwań jego uczestników i nie przynosi spodziewanych efektów jego twórcom. W sytuacji braku jakiegokolwiek współpracy z organizacjami pozarządowymi napotyka się znacznie częściej na problemy w przepływie informacji, poczucie niezrozumienia i niechęci wobec beneficjentów oraz stagnację programu. W samorządach otwartych na współpracę z organizacjami *non profit* Kartę Dużej Rodziny może wspierać więcej niż jedna organizacja. Wówczas oferta programu jest bardzo różnorodna i stale się rozwija.

Organizacje pozarządowe, zwłaszcza te zrzeszające rodziny wielodzietne, reprezentują interesy rodzin i pomagają w opracowaniu programów zgodnie z oczekiwaniami ich adresatów. Stwarzają pole wymiany opinii i doświadczeń oraz kontaktów z uczestnikami programów. Zwiększają wiarygodność i aktywizują same rodziny, aby nie były one wyłącznie biorcami pomocy, ale miały także swój wkład w rozwój programu. Wszystko to przyczynia się do poczucia odpowiedzialności za kształt programu i zwiększa świadomość społeczności lokalnej odnośnie do możliwości danego samorządu. W wielu miastach brakuje dostatecznego zaangażowania i spójności wśród rodzin wielodzietnych, co znajduje swój wyraz w poczuciu izolacji i niezrozumienia oraz roszczeniowej postawie co do samorządu. Znacznie gorsza jest sytuacja samorządów, w których aktywna i prężna grupa rodzin nie jest w stanie przełamać oporu władz wobec wprowadzenia Karty. Wówczas poczucie bezsilności i wykluczenia wydaje się zasadne, a jedynym wsparciem mogą być wówczas zespoły złożone z przedstawicieli samorządów z sukcesem realizujących program KDR i współpracujących z nimi organizacji. W takim celu organizowane są m.in. konferencje mające przekonywać i zachęcać do tworzenia kart w kolejnych gminach. Niewątpliwie potrzeba dalszych badań, ukazujących relacje pomiędzy samorządami a organizacjami oraz efekty ich współpracy.

Literatura

- Balawajder E. (red.), *Spoleczeństwo obywatelskie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
- Dolnicki B. (red.), *Formy współdziałania jednostek samorządu terytorialnego*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Jachimowicz A., *Samorząd terytorialny i organizacje pozarządowe – partnerzy w rozwoju ekonomii społecznej?*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2006.
- Jak wprowadzić Kartę Dużej Rodziny? Poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013.
- Janikowska O., *Spoleczeństwo obywatelskie a rozwój lokalny*, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej. Acta Universitatis Masuriensis, Olecko 2009.
- Jurkowska A., Szewczyk M. (red.), *Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie*, numer 2(4), Rzeszów 2007.
- Leś E., *Organizacje non profit w nowej polityce społecznej w Polsce na tle europejskim*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013.
- Stec M., Mączyński M. (red.), *Partycypacja obywateli i podmiotów obywatelskich w podejmowaniu rozstrzygnięć publicznych na poziomie lokalnym*, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
- Uchwała nr LI/1064/09 Rady Miasta Katowice z dnia 21 grudnia 2009 r. w sprawie zasad i trybu inicjatywy uchwałodawczej przysługującej mieszkańcom miasta Katowice; bip.um.katowice.pl/dokumenty/2009/12/30/1262160670.pdf [dostęp: 21.05.2014 r.].

Strony internetowe:

- <http://www.3plus.pl> [dostęp: 14.04.2014 r.].
- http://www.beskidzka24.pl/arttykul,aby_zylo_sie_lepiej,17722.html [dostęp: 22.05.2014 r.].
- <http://bonafides.pl/publikacje/raport-z-funkcjonowania-programu-nas-troje-i-wiecej-w-katowicach/>.
- <http://www.dossierfamilial.com/famille/droit-demarche/les-avantages-de-la-carte-famille-nombreuse> [dostęp: 24.04.2014].
- <http://glosdlazycia.pl/dzialalnosc> [28.05.2014 r.].
- <http://www.torun.pl/pl/zdrowie/wspieramy-duze-rodziny> [dostęp: 2.06.2014 r.].